

AY SOLOGOY LO KÜN SOLOGOY DESTANINDAN

Altan ayrı ak talay Alkanıp araay agıp cadat. Altı tüney kök tayga Ayga-künge çağılıp turat. 5 At bajındıy altın küükütiñ Üni üzülbes Altayda, At artkillu çaş ölöñniñ Öñi öçpös Altayda, Ak kemirçek biyik örgöö 10 Ak-carıkka bu cayılat. Altı üyelü altın çakı Ak bulutka kurç saptalat. Altayga tolo mal azıragan, Aymakka tolo con başkargan 15 Ak-Kaannıñ altayı Amır, keen mında cadat. Altın çakı tözinde Ak-Sarı adı turat. Suudiñ añın suuga ceder, 20 Tuudiñ añın tuuga ceder. Cal kuyruğı calkın keptü, Cal-arkazı calañ keptü, Tayga bolup mızıldagan, Talay çılap şookırgan 25 Ak-Sarı ercinediñ Eki tüney kayçı kulagı Teñeridiñ soloñızın Örö-tömön solıp turdı. Eki tüney ala közi 30 Eki tüney tañ çolmondıy Surkuraşkan turbay kayttı. Tört tuygagı emdi minıñ Tört tegerik ayga tüney Mızıldeşkan turar boltır. 35 Ak-Kaan boyı deze Ak kemirçek örgöözinde, Altı buttu taş çireede Amırıp catkan ol boluptır. Cuulap kelgendi ol candırbas, 40 Cuuga-çakka boyı barbas, Çaktap kelgendi bojoıtpoyton, Çak-camanga atanbaytan, Kiji kanın köp tökpöön, Kinçektü kerekke köp cürbegen, 45 Albatı kanın köp tökpögön, Altay tonop cuulabagan, -	<i>Altmış kollu ak nehir Dalgalanıp yavaşça akıyordu. Birbirine benzer altı gök dağ Aya, güneşe ulaşıyordu. At başı gibi altın guguk kuşunun Sesi dinmez Altay'da At yemi taze otun Rengi solmaz Altay'da Ak kıkırdak gibi yüce saray Göğe doğru uzanmıştı. Altı boğumlu altın at direği Ak buluta saplanmıştı. Altay dolusu hayvan besleyen, Aymak dolusu halk yöneten Ak-Kaan'ın yurdu Burada rahat, görklü duruyordu. Altın at direğinin dibinde Ak-Sarı at duruyordu. Suyun hayvanı sudaydı, Dağın hayvanı dağdaydı. Yelesi şimşek gibi, Sırtı ova gibi, Dağ gibi ışıldayan, Nehir gibi şırıldayan Kıymetli Ak-Sarı'nın Birbirine benzer makas gibi iki kulağı Göğün gökkuşağını Yukarı, aşağı oynattı. Birbirine benzer iki ala gözü Birbirine benzer iki sabah yıldızı gibi Parıldayıp durdu. Şimdi onun dört toynağı Dört yuvarlak ay gibi Işıldayıp durdu. Ak-Kaan'ın kendisiyse Ak kıkırdak gibi sarayında, Altı ayaklı taş tahtta Rahat oturdu. O savaşmaya geleni döndürmez, Kendisi savaşa, kavgaya gitmez, Cenge geleni bırakmaz, Kötü savaşa gitmez, İnsan kanını çok dökmez, Çok fazla günaha girmez, Halkın kanını çok dökmez, Yurt yağmalamaz,</i>
--	---

Añdap-suulap cortup ta cürer,
Altay sının sındap ta cürer,
Albatı-conın başkaratan 50
Eki alıp uuldu boldı.
Caan uulınıñ caksınak adı
Ay-Sologoy dep külük emtir.
Caan uulı onıñ bolzo,
Toşko tüñey sook boltır, 55
Tokına-coboş bütken emtir.
Ne le bolup kubulıp turar,
Neni le cayap biler cañdu.
Ay eskide ol kubulıp,
Alıp-baatır büdүүлü turat. 60
Ay cañıda kenete kelip,
Keen kıs bolup kalat.
Karañuy tün kirgen tušta,
Kañca cuudıñ kuyagin kiyip,
Kara-Kaannıñ cerine tujüp, 65
Katu kereker başkarar boltır.
Tolu ay cañırgan tušta,
Aru caksı kebin kiyip,
Albatızın ortozına cürüp,
At caksızın taldap minet, 70
Albatızın cakarıp cüret.
Cer üstünüñ ceten kaan
Ay-Sologoydı tanıbay turat.
Kandu cañdu kiji bu dep,
Kaykajıp ogo ulus köröt. 75
Altay üstünde altan kaan
Ay-Sologoydı körüp te cürze,
Uul ba, kıs pa bu kiji dep,
Ulus onı oñdoboy turat...
Kün-Sologoy degen uulı 80
Tünde cürgende aydıy körünet,
Tüşte bolzo, küydiy körünet.
Kiygen kiyiminde kir cukpas,
Kızıl calbıştıy kılbrap turar.
Köö-kuyagınıñ tabıjna 85
Kök teñeri kürkürep turar.
Köörkiy boydıñ ermegi
Köön özöktiñ salkınındıy.
Caman sanaaga kilebes cañdu
Calkın çılap örtöy sogor. 90
Caksı sanaaga açınbas cañdu,
Salımın onıñ cartap turar..
Ak-Kaan bir künde
Abakayına aydıp oturdı:
“Altan ayrı talayımdı 95
Aylanıp keler küünim bar.
Altı caan taygalarga
Añdap çıgar sanaam bar.
Albatı-condı ebirip körötöm,
Altay-cerimdi acarıp körötöm. 100
Azık-tülük cazap ber” – dep,

Ava çıkar, gezer,
Altay üstünde dolaşır,
Halkını yönetirdi.
İki alp oğlu vardı.
Büyük oğlunun iyi adı
Ay-Sologoy adlı yiğitmiş.
Onun bu büyük oğlu,
Buz gibi soğukmuş,
Sakin, rahat yaratılışlıymış.
İstediği şeye dönüşür,
İstediğini yaratabilirmiş.
Eski ayda kılık değiştirip,
Alp, bahadır olurmuş.
Yeni ay olunca birden
Çok güzel bir kız olurmuş.
Karanlık çöktüğünde,
Sayısız savaş zırhını giyip,
Kara-Kaan 'ın yurduna inip,
Zor işlerin üstesinden gelirmiş.
Dolunay parladığında,
Güzel elbiselerini giyip,
Halkın arasında dolaşıp,
Atın iyisini seçerek binip,
Halkı yönetirmiş.
Yer üstünün yetmiş kağanı
Ay-Sologoy 'u tanımadı.
Ne biçim insan bu diye,
İnsanlar şaşırarak baktı.
Altay üstündeki altmış kağan
Ay-Sologoy 'a bakınca,
Erkek mi, kız mı bu nasıl insan deyip,
İnsanlar ne olduğunu anlamadı...
Kün-Sologoy adlı oğlu
Gece yürüdüğünde ay gibi görünür,
Gündüzse, güneş gibi görünürdü.
Giydiği giysisi kir tutmaz,
Kızıl alev gibi göz kamaştırırdı.
Zırhının sesinden
Gök gürlerdı.
Bu yakışıklının sözü
Düz vadinin rüzgârı gibiydi.
Kötü düşünceliye acımaz
Şimşek gibi vurup yakardı.
İyi düşünceliye kızmaz,
Onun kaderini açıklardı.
Bir gün Ak-Kaan
Eşine şöyle dedi:
“Altmış kollu nehrimi
Dolanıp gelmek istiyorum.
Altı büyük dağa
Çıkıp avlanmayı düşünüyorum.
Halkı dolaşıp görevim,
Yurdum Altay 'ı bakıp inceleyeyim.
Azık hazırlayıp ver.” diye,

Aydıp turdı abakayına. Ak-Kaannıñ abakayı Arı körzö –ay keberlü, Beri körzö – kün keberlü, Al caltağı ırayı – Altın keptü caltırışkan, Kün caltağı ırayı – Kümüş keptü mızıldeşkan... Toguzon ayrı keceezi Torsık tömön tolgolıp tüşken, Altan altı çañkızı Arka-belde añdana tüşken.. Toguzon togus altın cinci Tolu moynında surkurap turat. Aru aydıy apagaş töji Açılğan cikteñ surkurayt oşkoş. Calbış kızıl çaş ırayı – Cañırıp çıkkın çeçek oşkoş. Ecen-Boodo kaannıñ Erke, caraş bu kızı, - Adagan adı Ay-Sulu, Alkı boyı ay-sürlü, Ak-Kaannıñ alğan eji Ay-Sulu dep abakayı Altan kırlu altın ostolgo Altan cüzün tamzık saldı. Azık-tülügün cazay berdi. Ak-Kaan boyı deze Altın ostolgo oturıp alıp, Araayınañ ajana berdi. Kündülü kuuçın kuuçındaşıp, Küler ayaktañ köçö içtiler. Amadulu sös aydıjıp, Altın tepşideñ aş cidiler. Ak-Kaan Ay-Suluga, Arı körzö – ay sürlüğe, Aytpaganın emdi aydat, Aalga küünin aça tartat: - Börüdiy kök tujımda Bökö-küçle öştojip cürten, Tülküdiy kızıl tujımda – Tünge-tüşke ketejip cüreten Kuskun kara atka mingen Kara-Bökö dep baatır bar, Erlık-biydiñ elçizi, Üstügi Ülgen calçızı Elen çaktıñ eki üyege, Erteñ beri bolcop cüreten, Cajın çaktıñ çaş üyege Caantayın kezedip cüreten, - Bügün ol tujüme kirdi... Bu altayga ne bastı ne? Mındiy cerge ne keldi ne?.. Abakayı aydıp oturat:	105 110 115 120 125 130 135 140 145 150 155	<i>Eşine söyledi. Ak-Kaan'ın eşi İleri baksa, aş şekilli Beri baksa, güneş şekilli, Ay gibi parlak yüzü, Altın gibi parıldayan, Güneş gibi parlak yüzü, Gümüş gibi ışıldayan... Doksan saç örgüsü Dolanıp ayaklarına inmiş, Altmış altı örgüsü Sirtında sallanıp inmiş. Doksan dokuz altın inci Dolgun boynunda parıladı. Parlak ay gibi apak döşü Açılan dikiş yerinden ışıldıyor gibi. Ateş alevi gibi genç yüzü Yeşerip çıkan çiçek gibi. Ecen-Boodo kağanın Sevimli, bu güzel kızı Verilmiş adı Ay-Sulu, Kendisi ay yüzlü, Ak-Kaan'ın evlendiği eşi Ay-Sulu adlı eşi Altmış köşeli altın masaya Altmış çeşit yemek koydu. Azığına hazırladı. Ak-Kaan kendisi ise Altın masaya oturup, Yavaşça yemek yedi. Saygıyla sohbet edip, Bronz kâseden yarma çorbası içtiler. Amaçlı söz konuşup, Altın tepsideñ aş içtiler. Ak-Kaan Ay-Sulu'ya İleri baksa, ay şekilliye, Söylemediğini şimdi söyledi, Gönlünü açtı: - Kurt gibi gök çağımda Boğa gibi gücümle kavga eden, Tilki gibi kızıl çağımda Gece gündüz iz süren Kuzgun gibi kara ata binen Kara-Bökö adlı bahadır vardı, Erlık-biy'in elçisi Üstteki Ülgen'in hizmetkârı İki nesil boyunca, Eskiden beri tehdit eden, Şimdiye dek Her zaman tehdit savuran, Bugün düşüme o girdi.. Bu Altay'a geldi acaba? Buraya niçin geldi acaba?.. Eşi şöyle dedi:</i>
---	---	---

* Çegen: Sütten yapılan içecek.

<p>- Enezineň algan eskizi cok, Adazımaň algan artığı cok, Tegin cerge ne keler ol. Konogı kelgendi korodoton Koomoy cürgendi öltüreten, Korkıštu caan elçi bolzo, Bir nemeni bilip iydi ne, Bir nemeni sezip iydi ne. Ay sudurdi alıp çıksañ, Aldı-kiyiniň şindep körzöň... Ak-Kaan ay-sudurdi alıp kördi, Alañ kaykap otura berdi. Cabaa kire mal ölböytir, Cakalay malı amır turdı. Caş balaça kiji ölböytir, Catkan conı cayım boldı. Odira catkan el-kalıktıñ Oynop catkanı közör emtir. İçip-cigen kursağı olordıñ İçke tamzık aş boluptır. Cayım cüerdiñ cañı ba bu? Caman cürer salımı ba bu? – Ak-Kaan sanan berdi, Aydara sözün tappay baadı. Tura cügürüp, kiyine berdi, Tuyuk küünin çeçer dedi. Altan altı ak topçılı, Ay kapsalga alıp kiydi. Ceten ceti kök topçılı Kün kapsalga alıp kiydi. Kara kumduz börkün alıp, Kaan boyı kiyip turat. Kara tere sopogın alıp, Arçıy tudup kiydire tebet. Kańça cuudiñ köö kuyagın Katay-tetey baza kiyet. Kańça cuudiñ cuu cepselin Karçıy-terçıy tagıp iyet. Ay-karagay saadagı Aydiñ közine çağılıp turat. Kün-karagay cıdazı Künniñ közin ekçep turat. Sarı-corgo ercine adın, Saamay bajın sıymap turat. Oyin salgan ol bajına Orçılañ kaykaar üygen sugat. Ay sulugin cıldıra tartıp, Ay-köböň tokımın salat. Altın küler eerin salıp, Arka belin sıymay tudat. Altan koloň alıp tarttı, Adınıñ çümi carana tüşti. Tolgomoldu togus kuuşkan Tolgoy tudup ol cıldırdı.</p>	<p>160 165 170 175 180 185 190 195 200 205</p>	<p>- Anasından kalmış alacağı eskisi yok, Babasından kalan bir şeyi yok, Boş yere niçin gelsin o. Eceli geleni üzen Kötü yaşayarı öldüren, Korkunç büyük elçi olsa, Bir şeyi mi bildi ne, Bir şeyi mi sezdi ne. Çıkıp yüce kitabı alsan, Bakıp önünü sonunu araştırsan... Ak-Kaan yüce kitabı alıp baktı, Şaşırıp oturdu. Tay kadar hayvan ölmemiş, Hayvanı rahatmış. Çocuk bile ölmemiş, Halkı huzurluymuş. Yaşayan elin, halkın Oynadıkları iskambilmiş. Onların içip yedikleriyle Lezzetli, baharatlı aşmış. Hür olmak bu mu? Kötünün kaderi bu mu? Ak-Kaan düşündü, Söyleyecek söz bulamadı. Kalkıp giyindi. Kapalı gönlünü çözmeli dedi. Altmış altı ak düğmeli, Ay gibi elbisesini alıp giydi. Yetmiş iki gök düğmeli Güneş gibi elbisesini alıp giydi. Kara kunduz kürkü börkünü alıp, Kağan giyindi. Kara deriden çizmesini alıp, Silip tepip giyindi. Sayısız savaş zırhını Üst üste giyindi. Sayısız savaş silâhını Çarpraz taktı. Çam ağacından ay gibi sadağı Ayın gözüne saplandı. Çam ağacından güneş gibi kargısı Güneşin gözünü kapattı. Kıymetli atı Sarı-corgo'nun Şakaklarını sıvazladı. Onun oynayan başına Dünyanın şaşıracağı dizgini taktı. Ay gibi suluğunu çekip, Eyer keçesini koydu. Altın, bronz eyeri koyup, Sirtını, belini sıvazladı. Altmış kolanı alıp çekti, Atının güzelliği ortaya çıktı. Dolamalı dokuz kuskunu Dolayıp çekti.</p>
--	--	---

Kök buluttıy arçımaktı Ködür çıgıp arta saldı. Köö kuyak cılu kebin Türe tudup böktörıp aldı. Çoy üzeñi çöyö teep, Arı körüp atandı.	210	<i>Gök bulut gibi heybeyi Kaldırıp yükledi. Hafif zırhını Dürüp katlayıp aldı. Demir üzengiye tepip, İleri doğru yola çıktı.</i>
Aydıñ közi böktölö tüşti. Beri körüp burılarda, Künniñ közi kızara tüşti. Ay sulugın şıñdey tudup, Araayınañ cürüp iydi, Attu-çuulu Sarı-corgo Kaday baspay biyeledi, Kabay çılap caykay bastı. Caraş salma salmaladı, Kılğan ölöñ kıya baspayt, Kıyın-cayın su-corgo Capşan ölöñ cara baspayt, Caraş kıyın su-corgo Kök ölöñdi kömö teppey, Köndüge berdi ercine. Büdün ölöñ bürte baspay, Barıp cadat köndüre. Altan ayrı ak talayı Araay cımirt agıp cadat. Agıp catkan bu suuzındı Alkış-bıyan söstör aydat. Arjan-kutuk talaydañ amzap, Ak-Kaanniñ sımı sergiyt.	215 220 225 230 235	<i>İleri doğru yola çıktı. Aydın gözü kapandı. Beri bakıp döndüğünde, Güneşin gözü kızardı. Ay gibi gemine dikkatle bakıp, Yavaşca at sürdü, Anlı şanlı Sarı-corgo Sert basmayıp yavaş gitti, Beşik gibi sallanıp gitti. Güzel rahvan yol aldı, Otun filizine basmadan, Güzel, rahvan gidip Otun sapına basmadan, Güzel, rahvan gidip Gök otu ezmeyip, Doğruca gitti kıymetli at. Ota basıp parçalamayıp, Doğruca gitti. Altmış kollu ak nehri Yavaşca aktı. Akan bu nehri Alkış, şükür sözü söylüyordu. Yer altından çıkan nehirden içince, Ak-Kaan'ın vücudu rahatladı.</i>
...		...